

NORSK KRONIKK FOR 1982

I 1982 ble det i Norge bare gjort ett mer sentralt strafferettslig lovvedtak. Den lave lovgivningsaktiviteten kan kanskje forklares med at Høyre hadde overtatt som regjeringsparti etter Arbeiderpartiet høsten 1981, og at det i 1982 hadde vært for knapp tid til å få den nye regjeringens saker gjennom proposisjonsstadiet.

1 Det lovvedtaket som ble gjort, gjaldt et nytt straffebed mot *videovold* m v, vedtatt ved lov 11 juni 1982. Straffebestemmelsen, en ny § 382 i straffeloven, retter seg mot grove voldsskildringer i film eller videogram eller på fjernsyn. Straffebudet er stort sett i samsvar med et forslag fra Straffelovrådet men rammer i motsetning til rådets forslag også fjernsynssendinger. Straffbarhet er avhengig av at det »i underholdningsøyemed er gjort utilbørlig bruk av grove voldsskildringer«. Når det gjelder film og videogram, rammes den som »i ervervsvirksomhet utgir eller frembyr til salg eller leie« filmen eller videogrammet. Det er altså ikke straffbart å kjøpe eller se film eller videogram med slike voldsskildringer. Bestemmelsen gjelder ikke for film eller videogram som Statens Filmkontroll har godkjent til offentlig fremvisning. Påtale finner bare sted når almene hensyn krever det. — Bakgrunnen for bestemmelsen er først og fremst ønsket om å beskytte barn og ungdom mot voldsskildringer som kan ha skadevirkninger. Det er likevel ikke tatt inn noen aldersgrense i bestemmelsen, slik at også omsetning til voksne er straffbar. Dette har vært sett som nødvendig for at regelen skal fylle sitt formål.

Det er meningen at straffebedet skal følges opp med tiltak av annen karakter, f.eks. offentlige registreringsordninger og organisert selvkontroll innen bransjen.

2 En strafferettslig markeringssak fra den nye regjeringen har det vært arbeidet raskt med, selv om lovvedtaket ikke kan komme før våren 1983. Det gjelder endring av den såkalte »*moms-straffen*« — straffebestemmelsene i merverdiavgiftsloven og investeringsavgiftsloven. Etter gjeldende norske bestemmelser er — i motsetning til i Danmark og Sverige — også »rent betalingsmislighold« av merverdiavgift og investeringsavgift straffbart. Med »rent betalingsmislighold« mener man da tilfeller der den næringsdrivende har unnlatt å betale avgift ved forfall, men der korrekte og fullstendige avgiftsoppgaver er sendt myndighetene i rett tid, og der det heller ikke har vært noe å si på regnskapsføringen.

Straffelovrådet fikk i februar 1982 i oppdrag å vurdere disse reglene, og var ferdig med sin utredning i desember samme år. I utredningen foreslår rådet at rent betalingsmislighold blir avkriminalisert. Rådet mener at betalingsmislighold er en helt annen type overtredelse enn underslag, og at karakteristikken »*momsunderslag*«, som ofte brukes, derfor er villedende. Rådet mener videre at trusselen om straff heller ikke er nødvendig av hensyn til inndrivelsen av avgiften, og viser her bl a til situasjonen i våre naboland. For å motvirke den svekkelsen av betalingspresset som muligens kan oppstå ved avkriminalisering av det rene betalingsmislighold, foreslår rådet at det innføres en forsinkelsesavgift på 3 % av det skyldige beløp. Denne avgiften kommer i tillegg til renten ved forsinkelse, som i dag er 18 % pr. år. — Rådet mener også at straffebestemmelsen, slik den har vært praktisert, ikke sjelden har ført til resultater som må karakteriseres som urimelig

harde, og at det er vanskelig å få en håndheving som tilfredsstillende likhetsprinsipper.

Straffelovrådet mener det vil være en bedre anvendelse av ressursene om avgiftsmyndighetene og politiet kan konsentrere sig om betalingsundragelsene, dvs de bedragerilignende tilfellene. Disse overtredelsene mener rådet fortsatt må straffes strengt, og foreslår at de skal straffes som for bedrageri etter straffeloven §§ 270 og 271.

3 Straffelovrådet avga i 1982 også en utredning om *narkotikalovbrudd, ran og heleri*, publisert som NOU 1982:25.

Når det gjelder narkotikalovbrudd, har rådet lagt stor vekt på å få regler som er hensiktsmessige å praktisere. Rådet har derfor foreslått omfattende omredigeringer av de relevante bestemmelsen i legemiddeloven og straffeloven. En vesentlig del av de narkotikaforbrytelsene som nå blir pådømt etter legemiddeloven, mener rådet bør overføres til straffeloven § 162 som et nytt første ledd. Etter forslaget skal overtredelser av denne grunnbestemmelsen kunne straffes med fengsel inntil 2 år. Ved »vanlige« grove narkotikaforbrytelser er maksimumsstraffen foreslått til fengsel i 10 år. I tredje ledd har Straffelovrådet foreslått en særregel for de aller groveste narkotikaforbrytelsene. Maksimumsstraffen skal her normalt være fengsel i 15 år, men med adgang til å gå opp til norsk lovs høyeste straff, fengsel i 21 år, under særdeles skjerpene omstendigheter. Etter forslaget vil regelen bare komme til anvendelse når overtredelsen gjelder en meget betydelig mengde »hardt« narkotisk stoff, som f eks LSD, morfin og heroin. — I debatten om utredningen har det fra noen hold vært sterkt kritisert at omsetning av cannabis ikke skal kunne rammes av denne strengeste bestemmelsen. — Rådet har gjennomgått rettspraksis ved straffutmåling, og går ikke inn for skjerpning av det straffutmålingsnivå som i dag praktiseres ved domstolene.

Rådets forslag når det gjelder ran, er først og fremst av redaksjonell art. I heleribestemmelsen er det foreslått en mindre utvidelse av virkeområdet.

Regjeringens proposisjon på grunnlag av utredningen ventes i 1983.

4 Det har i løpet av året vært atskillig oppmerksomhet omkring forskjellige handlinger der *kvinner kan sees som offer*, direkte eller i en videre sammenheng, — som kvinnemishandling, prostitusjon og pornografi.

En interdepartemental arbeidsgruppe til å se på tiltak mot kvinnemishandling ble nedsatt i februar 1982. Det har også vært mye diskusjon i tilknytning til en rettssak der juryen frifant en kvinne som hadde skutt sin mann etter å ha vært mishandlet i årevis.

Spørsmålet om å kriminalisere prostituerte kunder har vært reist, og ble tatt opp i et høringsnotat fra Justisdepartementet i desember 1982. Notatet drøfter argumenter for og mot slik kriminalisering, men departementet har foreløpig ikke tatt standpunkt til spørsmålet.

Justisdepartementet hadde i 1982 også til høring spørsmålet om å innføre en adgang til å stenge butikker der det blir solgt ulovlig pornografi. Spørsmålet blir imidlertid neppe fulgt opp videre.

Kirsti Coward

I. Lagstiftning

Ny justitieminister

I den socialdemokratiska regering, som tillträdde i oktober 1982, utsågs generaldirektören i postverket Ove Rainer till justitieminister. Rainer har tidigare varit statssekreterare i justitiedepartementet.

Dobbleri

De ändringar i brottsbalkens regler om dobbleri, som bl. a. innebär att kedjebrevspel om pengar förbjuds och att maximistraffet för grovt dobbleri höjs från två till fyra års fängelse, har trätt i kraft den 1 januari 1983 (NTfK 1983 s. 56).

Villkorlig frigivning och kriminalvård i frihet m. m.

Förslagen från frivårdskommittén och fängelsestraffkommittén (se NTfK 1982 s. 89) har i betydande delar lagts till grund för en remiss till lagrådet. Förslagen berör villkorlig frigivning från fängelsestraff, kriminalvård i frihet och lekmanainflytandet inom kriminalvården. — F.n. kan den som har dömts till ett fängelsestraff på över två månader få villkorlig frigivning när två tredjedelar eller, om det finns särskilda skäl, hälften av strafftiden har avtjänats. Enligt förslaget skall villkorlig frigivning av den som har en strafftid understigande två år i princip alltid ske när halva tiden, dock minst två månader har avtjänats. Förslaget syftar i denna del till att minska fängelsetiderna och undanröja risker för osäkerhet och bristande enhetlighet i tillämpningen. Misskötsamhet under fängelsetiden skall liksom nu kunna beivras genom disciplinära påföljder som bl. a. kan innebära att fängelsetiden förlängs. Straffbara handlingar — t. ex. narkotikainnehav — skall anmälas till åtal. Vad gäller villkorlig frigivning från längre straff tillämpas redan nu halvtidsfrigivning i stor utsträckning. En strängare bedömning görs dock när det gäller intagna som har begått grova narkotikabrott eller andra allvarliga brott som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa, om påtaglig risk för återfall i brottslighet av samma slag bedöms föreligga. Denna ordning behålls. — Kriminalvården i frihet inom ramen för påföljden skyddstillsyn liksom under prøvotiden efter villkorlig frigivning intensifieras. Det sker bl. a. på det sättet att ledningsfunktionen görs mer effektiv och att insatserna koncentreras till det första året av prøvotiden, då återfallsrisken erfarenhetsmässigt är störst. Övervakningen skall normalt sättas igång omedelbart efter en dom på skyddstillsyn utan att man avvaktar att domen har vunnit laga kraft. Vidare skall biträdande övervakare kunna förordnas i fall då speciella insatser behöver göras. — Det av fängelsestraffkommittén i enlighet med sina direktiv framlagda förslaget om att avskaffa de lokala övervakningsnämnderna genomförs inte. Övervakningsnämnderna befrias emellertid från prövningen av frågor om villkorlig frigivning samt från en del rutinmässiga uppgifter som i stället läggs på skyddskonsulentorganisationen. Som en följd av detta minskas antalet nämnder med ungefär hälften. För att tillgodose intresset av att det medborgerliga inflytandet över kriminalvårdens verk-

samhet ökas skall lekmännen i nämnderna fortsättningsvis utses genom val av landsting och kommunfullmäktige. — Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1983.

Förverkande av knivar

I en annan remiss till lagrådet under hösten har regeringen föreslagit en komplettering i brottsbalkens regler om förverkande. Förslaget syftar till att vidga möjligheterna till beslag och förverkande av knivar och andra farliga föremål som påträffas hos någon i situationer då det finns risk för att föremålen skall användas vid våldsbrott. Det remitterade förslaget följer i det väsentliga den departementspromemoria i ämnet, som tidigare redogjorts för (se NTFK 1983 s. 57).

Förvandling av böter

I ytterligare en annan lagrådsremiss under hösten har regeringen lagt fram förslag till en ny ordning för förvandling av obetalda böter. Förslaget grundas på departementspromemorian (Ds Ju 1981:24) Förvandling av böter m.m. (se NTFK 1982 s. 90). Som allmän bakgrund kan nämnas att det i domstolarna f.n. förekommer drygt 1500 mål om året rörande förvandling av böter. Förvandling sker i flertalet fall, dock oftast i kombination med att domstolen ger anstånd med verkställigheten. Endast ett drygt 30-tal personer om året tas in i kriminalvårdsanstalt för verkställighet av förvandlingsstraff. Av dem som tas in i anstalt får det stora flertalet genom nåd möjlighet att betala böterna efter verkställighetens början. I lagrådsremissen föreslås nu att den gällande ordningen i formellt hänseende radikalt ändras. Förvandling skall få ske endast i undantagsfall, där den uteblivna betalningen framstår som särskilt anmärkningsvärd, exempelvis när den bötfällda illojalt undandrar sina tillgångar från verkställighet eller vid flagranta fall av upprepad bötesbrottslighet. Förvandlingsstraffet skall bestämmas till fängelse mellan 14 dagar och tre månader. Någon särskild förvandlingsskala skall inte gälla. De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 1983.

Utredningar m.m.

I enlighet med löften under valrörelsen tillsatte den nya socialdemokratiska regeringen som några av sina första åtgärder två s.k. *kommissioner*, med uppdrag att intensifiera kampen *mot den ekonomiska brottsligheten resp. narkotikamissbruket*. Båda kommissionerna har fått direktiv som är brett upplagda och de har båda ålagts att arbeta snabbt och vara färdiga vid utgången av år 1983. Kommissionernas närmare arbetsuppgifter har beskrivits så att kommissionen mot den ekonomiska brottsligheten bl. a. skall

1. överväga hur man genom forskningsinsatser skall kunna få bättre kunskaper om den ekonomiska brottslighetens former, arbetsmetoder och utbredning samt om effekten av vidtagna åtgärder,
2. lägga fram förslag om förbättrad information till företag och allmänhet om gällande regler,

3. lägga fram förslag till effektivisering av myndighetskontrollen på olika områden — bl. a. inom taxerings- och uppbördsverksamheten — samt till former för ett förbättrat samarbete mellan kontrollmyndigheterna, bl. a. en bättre samordning på skatte- och valutaområdet och av registreringen av näringsverksamhet för inbetalning av preliminär skatt, mervärdesskatt och arbetsgivaravgifter,
4. överväga resurstilldelningen till de myndigheter som i första hand är engagerade i kampen mot den ekonomiska brottsligheten och lägga fram förslag till ett bättre utnyttjande av befintliga resurser,
5. undersöka möjligheterna att använda sådana åtgärder som etableringskontroll, näringsförbud, skattebevis och effektivare företagsrevision samt lägga fram förslag i dessa hänseenden,
6. lägga fram förslag till behövliga lagstiftningsåtgärder i övrigt t. ex. på de skatte- och näringsrättsliga, de arbetsrättsliga och på de straff- och processrättsliga områdena,
7. överväga hur det internationella samarbetet, särskilt mellan de nordiska länderna, i kampen mot den ekonomiska brottsligheten bäst bör bedrivas.

Kommissionen mot narkotikamissbruk skall lägga fram förslag om

1. insatser genom internationella organ i syfte att effektivt motverka världshandeln med narkotikan,
2. insatser genom tullväsendet som verksamt bidrar till att hålla narkotikan utanför landets gränser,
3. insatser genom polisväsendet som syftar till att all illegal narkotikahantering i landet uppdagas och beivras,
4. åtgärder som syftar till att fängelser och andra institutioner blir narkotikafria miljöer,
5. de lagstiftningsåtgärder som behövs för att kampen mot narkotika skall kunna föras mer effektivt,
6. opinionsbildning genom skolor, militära förband, massmedia, frivilliga organisationer så att många medborgare kan engageras i kampen mot narkotika och i sina närmiljöer verka för att all narkotika trängs ut, samt
7. ett statistiskt informationssystem så att vidtagna åtgärder kan utvärderas.

Kommissionen skall dessutom bl. a. verka för samordning av insatserna genom skolan, socialtjänsten, hälso- och sjukvården, kriminalvården, polisen och tullen.

I början av hösten presenterade stöldutredningen sitt betänkande (SOU 1982:39) *Stöld i butik*. Utredningen har enligt sina direktiv dels undersökt omfattningen av butikstillgrepp, dels föreslagit åtgärder för att komma tillrätta med problemen. Genom utredningens undersökningar har framkommit att stöldsvinnnet i detalj-

handeln försiktigt kan uppskattas till ca 900 miljoner kronor/år, varav butikstillgreppen kan bedömas svara för ca 565 miljoner kronor/år. Genom undersökningar av praxis vid polis- och åklagarmyndigheter har framkommit att rapporteftergift och åtalsunderlatelse meddelas i stor omfattning. Endast omkring hälften av de anmälda butikstillgreppen leder till åtal eller strafföreläggande. Av gjorda attitydundersökningar framgår enligt utredningen bl. a. att en majoritet av allmänheten syns sakna kännedom om att snatteri för mindre än 20 kronor är straffbart. Utredningen föreslår olika åtgärder som möjliggör snabbare och effektivare lagföring av butikstillgrepp. Vid enkla fall av snatteri under 200 kronor skall polismannen kunna utfärda ordningsföreläggande omfattande 20, 25 eller 30 dagsböter. Lagföring kan härigenom ske direkt i samband med brottet eller inom kort tid därefter. Starka skäl skall enligt utredningen i fortsättningen krävas för att underlåta lagföring. Ordningsföreläggande för snatteri liksom olika beslut att underlåta lagföring skall registreras i polisens person- och belastningsregister i fem år. Bland utredningens förslag återfinns också olika krav på åtgärder från handlens sida.

Glaes Örn

II. Riksåklagaren

I Riksåklagarens författningssamling har under hösten 1982 utkommit Riksåklagarens föreskrifter om handläggningen i vissa fall av ärenden angående ifrågasatt brott av tjänstmän inom polisväsendet (RÅFS 1982:2/RÅC I:99). Riksåklagaren har vidare i rundskrivelser (ÅD 741—82 och ÅD 758—82) till samtliga åklagarmyndigheter gett ut föreskrifter dels om handläggningen av mål angående hets mot folkgrupp och olaga diskriminering och dels om skyldighet att till riksåklagaren lämna vissa uppgifter om mål angående brott mot lagen (1981:485, ändrad 1982:563) om förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag.

III. Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Under andra halvåret 1982 publicerade BRÅ följande.

Brottsutvecklingen 1982 (Rapport 1982:4) innehåller analyser av utvecklingen inom olika brottskategorier, internationella jämförelser av brottsligheten samt uppsatser i olika ämnen som t ex om fusk med bostadsbidragen.

I Brottslighet och kamratrelationer (Rapport 1982:5) presenterar Jerzy Sarnecki en studie av ungdomsbrottsligheten i en svensk kommun. Rapporten belyser två frågeställningar: 1) Vilka metoder kan användas för att beskriva fenomenet ungdomskriminalitet med särskild hänsyn till relationerna mellan jämnåriga kamrater? 2) Hur ser ungdomsbrottsligheten ut och vilken betydelse har ungdomarnas jämnåriga kamrater för deras brottslighet? Efter beskrivning av ungdomarnas brottslighet och relationerna mellan dem formulerar författaren 13 hypoteser om ungdomskriminaliteten.

I rapporten Försäkringsbedrägeri (Rapport 1982:6) har Ulla-Britt Eriksson och Henrik Tham beskrivit omfattningen och orsakerna till försäkringsbedrägeriet. Författarna diskuterar olika typer av försäkringsbedrägeri. Vissa skattningar av

omfattningen görs och när det gäller orsakerna till försäkringsbedrägeriet diskuteras rapporten motiv och personer bakom bedrägerierna, hur möjligheterna att begå bedrägeri har utvecklats samt rättsväsendets och försäkringsbolagens roll i kontrollen av denna brottstyp.

BRÅs utredningsenhet — arbetsgruppen Samhället och de unga lagöverträdarna — har givit ut *De unga lagöverträdarna* — åtgärder vid brott av ungdomar under 15 år (PM 1982:3). I promemorian ges förslag till åtgärder från samhällets sida när ungdomar under 15 år misstänks för brott. Förslaget innebär främst att sådana brott skall kunna utredas i större utsträckning än som nu sker och att ett uppföljande samtal alltid skall hållas med ett barn som har begått brott. Utredningen skall göras av polisen. Ansvar för det uppföljande samtalet skall ligga på socialnämnden. Arbetet skall ske i samförstånd mellan myndigheterna och det rekommenderas att varje polisdistrikt inrättar en ungdomsrotel och att en jourgrupp från socialförvaltningen knyts till roteln.

Inom ramen för BRÅs numera upphörda översynsarbete beträffande lagstiftningen mot organiserad och ekonomisk brottslighet har under perioden utgivits tre promemorior: Beskattning av vissa aktievinster vid utlandsflyttning m m (PM 1982:4), Återvinningsregler vid konkurs (PM 1982:5) och Informationsutbyte mellan myndigheter (PM 1982:6).

PM 1982:4 ger förslag till åtgärder för att stoppa möjligheterna till skatteflykt i fall av utlandsflyttning. Återvinningsreglerna vid konkurs syftar till att hindra gäldenären från att göra sina tillgångar oåtkomliga för fordringsägarna när konkursen nalkas. I PM 1982:5 finns en undersökning som visar att återvinningsreglerna inte alltid fungerar så bra i praktiken. Promemorian lämnar förslag till ändrade regler. PM 1982:6 utgör andra etappen i ett arbete att se över reglerna om informationsutbyte mellan myndigheter i brottsbekämpande syfte. Första etappen i arbetet redovisades i PM 1980:4. I den nu föreliggande avslutande delen övervägs möjligheterna att införa en lag om uppgiftslämnande mellan myndigheter i syfte att reglerna i första hand skall bli ett användbart instrument vid bekämpningen av ekonomisk brottslighet.

I skriftserien BRÅ-S har under perioden utgivits fem titlar (S 1982:3—7), *Invandrarungdom* — en riskgrupp för kriminalitet?, *Fakta om brott, Massmedier, barn- och ungdomskultur, Skuldfri?* och *Datorteknik, brottslighet. ADB-säkerhet*. I skriften om invandrarungdom redovisar Lisbeth Eklund erfarenheterna från några olika kommuner, både storstadsområden och mindre orter. Rapporten om massmedier är utgiven tillsammans med skolöverstyrelsen och utgör en sammanställning av anföranden vid ett seminarium om masskulturens negativa verkningar på barn och ungdom; underrubriken är »Hur kan skolan förebygga den kommersiella masskulturens negativa verkningar?«. *Fakta om brott och Skuldfri* är broschyrer med information om brott och rättsväsendet om vad som gäller när man fastställer och driver in olika slags skulder som straffade personer kan ha. Skriften om datorteknik och brottslighet utgör en dokumentation från en konferens om datorbrottsligheten som nytt brottsfenomen och har sammanställts av Artur Solarz.

I BRÅs engelska rapportserie publicerades som report no 10 Jan Anderssons

och Artur Solarz' Drug Criminality and Drug Abuse in Sweden 1969—1981, som utgör översättning av utdrag ur BRÅ-rapporten 1982:2 Narkotikautvecklingen.

Ulla Björkman

IV. Svenska Kriminalistföreningens höstmöte

Svenska Kriminalistföreningen möttes den 9 december 1982 och diskuterade ämnet »Böter i stället för fängelse?« Inledare var kanslichefen vid brottsförebyggande rådet, överdirektören Bo Svensson (se NTFK 1983 s. 103). Som nordiska gäster hade föreningen glädjen att se kontorchefen Michael Elmer, Dansk Kriminalistforening, professor Inkeri Anttila och fängvårdsinspektör Anna-Katrina Grönholm, Kriminalistföreningen i Finland, samt høyesterettsdommer Helge Røstad, Den Norske Kriminalistforening.

Claes Örn

NY LITTERATUR

Jerzy Sarnecki: Brottsliga ungdomsgäng. BRÅ rapport 1983:2. 84 s. ISBN 91-38-07586-5. Ca. 24 s.kr. (Forkortet og populariseret version af BRÅ rapport 1982:5 Brottslighet och kamratrelationer.)

NOU 1982:25: Narkotikalovbrudd, ran og heleri. 76 s. (Se kronikken s. 237.)

NOU 1982:42: Straffebestemmelsene i merverdiavgiftsloven og investeringsavgiftsloven. 43 s. (Jfr. Ot.prp. 1982—83 nr. 56 og kronikken s. 236 f.)

Malin Åkerström: Crooks and Squares. Lifestyles of Thieves and Addicts in Comparison to Conventional People. Studentlitteratur Lund 1983. VIII + 241 s. (Vil blive anmeldt.)

Ketil Bruun (ed.): Controlling Psychotropic Drugs. Croom Helm/St. Martin's Press. 311 s. ISBN 0-7099-0693-5. (Se anmeldelsen af den svenske originaludgave ovenfor s. 121 f. af Georg Høyer.)

David R. Johnson: American Law Enforcement: A History. Forum Press 1981. ISBN 0-088273-271-4. 201 s. \$ 16.95. (Vil blive anmeldt.)

Betænkning om varetægtsfængsling i voldssager nr. 978. Kbh. 1983. ISBN 87-503-4565-6. 71 s.

Nils Wiklund: Motiven för anlagda bränder. Vinningsorienterad och reaktiv brandanläggelse. Rapport 1/83. Svenska Brandförsvarsföreningen (S-115 87 Stockholm). ISBN 91-7144-221-9. 62 s. (Rättspsykiatrisk undersökning av 208 brandanläggare, vilka dömts för mordbrand eller grov mordbrand.)

N.R.N. Nordiska Rättshistoriska Nyheter. Journal de la Société Nordique d'Histoire du Droit. (Adr. Prof. Kjell Å. Modéer, Box 1165, S-221 05 Lund 1.) (Nyt tidsskrift.)